

nytta för jordbrukarna. Under förra hösten bildades en liknande förening för Varbergssorten.

För upphjälpande av svinaveln arbeta f. n. 33 st. svinavelsföreningar inom länet, och en svinavelstation är förlagd till Svenstorps gård vid Halmstad.

Till sist vill jag nämna den stora fördel jordbrukarna haft av länets elektrifiering. Tack vare denna är det möjligt att på alla områden — utom för den rena jordbearbetningen — införa arbetsbesparande maskiner. Och vad detta betyder för våra dagars jordbruk torde ligga i öppen dag.

Lars Andersson.

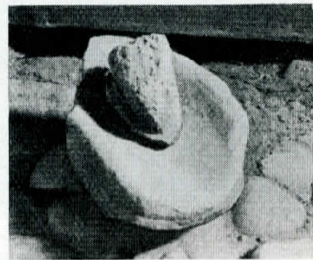
FRÅN SKVALTKVARNEN TILL VALSKVARNEN

HUSBEHOVSKVARNAR.

När våra fäder i en avlägsen forntid lärde sig att mellan ett par stenar mala sädeskorn till mjöl, gjorde de en viktig uppfinning. Sädens malning var ett gammalt och väl känt arbete, när den vridbara handkvarnen uppfanns. Denna var för sin tid en förnämlig uppfinning, som erbjöd stora fördelar. Handkvarnen liksom de första malstenarna hade två stenar. Den undre låg fast, och den övre vreds runt förmedelst ett handtag av trä, som var fäst i ett hål någonstades i stenens kant.

Snart nog lärde man sig att använda vattenkraft för den övre stenens kringvridande, och därmed äro vi framme vid skvaltkvarnen eller "stampakvarnen", som den också kallats. Handkvarnar funnos visserligen kvar, men

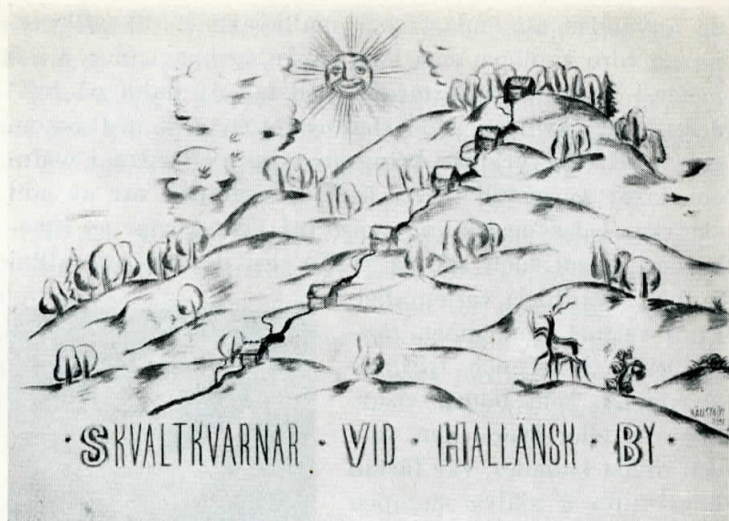
de användes nu endast som maltkvarnar. Skvaltkvarnarna voro vanligen små låga envåningsbyggnader, 4 à 5 meter i fyrkant, knuttimrade med tak av halm på bräder. Mitt i kvarnen stod stampen, som gick ned genom golvet och var vridbar kring en tapp av bokträ i nedre och lager av metall i övre ändan. Stampen var av gott ekvirke. I dess nedre ända voro infällda skovlar av furubräder, något snett ställda. Från den damm, som alltid fanns ovanför vattenfallet, rann vattnet i en öppen ränna utför fallet och träffade skovlarna, som bilden visar. Löparen eller överstenen, som den oftast kallades, var fästad högst upp å själva stampen och hade sålunda samma hastighet som denna. På grund av att stenen hade denna långsamma fart, var det nödvändigt att torka säden i ugn före malningen. Detta skedde vanligen i bakugnen efter bakningen. Skulle man vid något tillfälle förmala större mängder säd på en gång, så fick man elda bakugnen särskilt för torkningen av säden. Brödet erhöi en bismak av att säden på detta sätt ugnstorkades.

Kvarn från forntiden.
Köinge.

Skvaltkvarnarna voro vanliga till mitten av 1800-talet. Så länge var också sädens förmalning ett arbete, som utfördes av gårdens folk för gårdens behov, ty skvaltkvarnarna voro mycket talrika. Det erfordrades ingen större kraft att driva dem, ty de saknade ju utväxling, och stenarna voro små och lätta. Det var därför möjligt att uppföra kvarnar, var helst det fanns möjligheter att uppdämma en liten damm. Var det gott om kvarnfall i socknen, så hade varje bonde så långt möjligt var sin

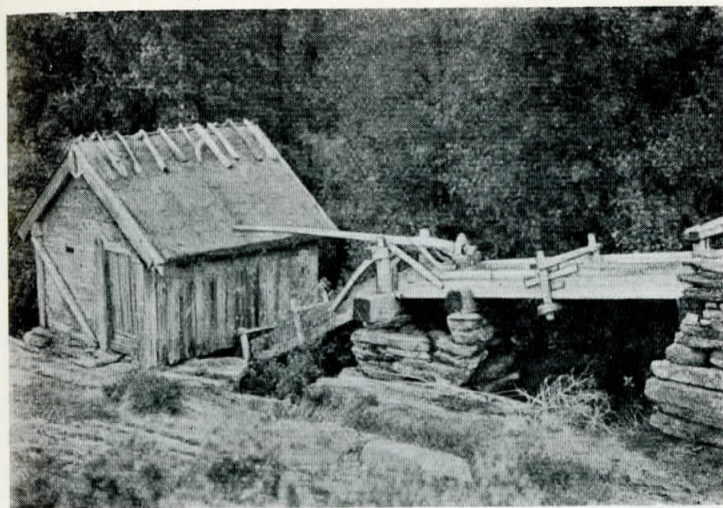

Målning av P. Källström.

Skvaltqvarnar vid halländsk by.

qvarn. Annars var man ett par eller möjligen flera delägare om samma qvarn, och då kom man överens om att använda den å skilda tider, då var och en skötte sin egen mäld. Vid laga skifte tilldelades så vitt möjligt alla bönder qvarnfall eller del i sådant. Som exempel kan anföras Bräckebers fall i Glambäck i Frillesås. Detta fall är 30 meter, och här erhöles ej mindre än nio gårdar var sin del av fallet för uppförande av qvarnar för gårdens behov. Möjligheterna utnyttjades också, och qvarnarna byggdes. Nu finnas dock endast spridda murrester kvar av alla dessa små husbehovsqvarnar.

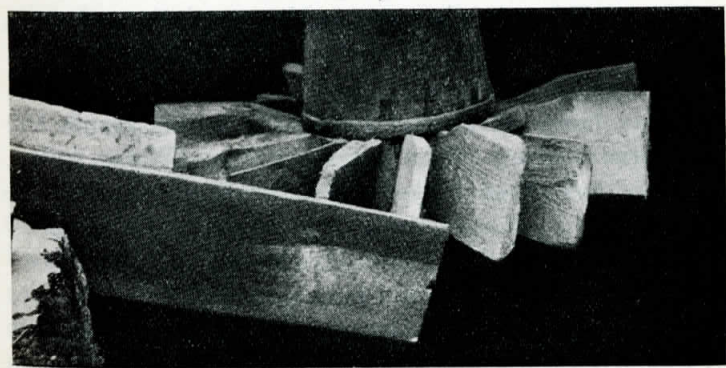
Några årtionden efter storskiftet började de stora omvälvningarna på lanthushållningens alla områden. Den tidigare strängt genomförda självhushållningen fick ge vika för en allt längre driven specialisering, och detta kom även att sträcka sig till qvarnarna. Man började uppföra allt flera tullqvarnar vid de större vattendragen,

Skvaltqvarn i Sällstorp.

Foto: T. Lenk.

och så fick den ena efter den andra av de gamla skvaltqvarnarna förfalla. Visserligen hade det funnits tullqvarnar även tidigare, men de hade varit mycket sällsynta i Halland med dess rika tillgång till små bäckar med fall. De nya tullqvarnarna uppfördes alltid i minst

Qvarnstamp med skovlar. Ryet, Förlanda.

Foto: Albert Anderson 1923.

Foto: G. Ahlberg 1919.

Kvarn i Hoffors, Idala.

två våningar och voro betydligt mera invecklade än skvaltkvarnarna. Dessas stamp ersattes nu med ett stort vattenhjul. De hade vidare stora, tunga och räfflade stenar, och som kvarnen hade växel, fingo stenarna så hög fart, att säden kunde malas utan föregående ugnstorkning. Detta innebar en verklig revolution på området, och de nya kvarnarna vunno hastigt övertaget över de gamla.

En av länets förnämsta kvarnbyggare vid denna tid var Bernt Vedberg i Grönegatan, Veddige. "Bernt i Grönegatan" har byggt de flesta av de kvarnar, som i länets norra hälft uppfördes under tiden 1850—1900. Bernt var en hantverkare av gamla stammen, kunnig och noggrann och gick aldrig ifrån ett arbete, innan han visste, att det var färdigt och välgjort. Han levde till omkring 1910, då han dog, 97-årig. Till gubbens karaktäristik kan anföras, att när han var sjuttio år gammal, ville

hans i Amerika vistande barn, att han skulle komma över till dem för att vila ut på ålderdomen. Bernt reste också, men det var tydligen för tidigt. Han trivdes varken med vilan eller förhållandena i det stora landet i väster. Efter ett par år reste han därför tillbaka och stod sedan i sin snickareverkstad och arbetade som förr ännu i tjugo år. Först när han var över nittio år, började hans krafter avtaga.

Än i dag finnas många av Bernt byggda kvarnar i gång, och tullkvarnen, driven av vattenhjul, är ingen ovanlig företeelse vare sig i norra eller södra Halland. Men deras antal avtager mer och mer.

Väderkvarnarna ha aldrig haft någon större betydelse i Halland. Den rikliga tillgången till vattenkraft har väl gjort dem överflödiga utom ute på öarna i norra Hallands skärgård. På Vendelsö har det exempelvis funnits väderkvarnar sedan gammalt, men eljest äro de flesta väderkvarnarna av jämförelsevis ungt datum.

Omkring sekelskiftet började turbinens segertåg bland de hjuldrivna tullkvarnarna. Redan förut fanns det naturligtvis större kvarnar med turbin, men de voro tämligen sällsynta. De sista decennierna har sädens förmalning, som för blott en mansålder sedan utfördes vid gården för gårdens behov, hunnit att utvecklas till storindustri och trust. Men därom handlar nästa avdelning.

Albert Anderson.

Foto: T. Lenk.

Väderkvarn i Norvåra, Värö.